

Forjant un sistema artístic

TÀRREGA 1875 - 1965

Proposta d'itinerari per a escoles | 5è i 6è EP, ES i Batxillerat | 2022

Introducció

Aquest quadern és un company de viatge per endinsar-nos a l'esfera artística de la Tàrraga d'entre 1875 i 1965, un període de gran proliferació pictòrica i escultòrica, des de l'academicisme del segle XIX fins als moviments i influències vanguardistes europees que els artistes de Ponent s'apropien i resignifiquen amb un llenguatge propi del territori. A partir d'una visió sistèmica del món artístic targarí, explorarem els àmbits de formació, producció i difusió de les arts a la ciutat – l'Escola d'Oficis, les galeries, i fins els domicilis particulars de pintors com Antoni Alsina Amils. En aquest dossier, es proposen una sèrie d'activitats per experimentar en els gèneres predominants dels artistes targarins de la col·lecció del MCUT – bodegons amb productes de la terra, retrats dels passejants de la ciutat i paisatges urbans de Tàrraga i rurals de l'entorn – i dels estils que van posar Tàrraga al mapa de l'art contemporani: l'informalisme de Ponent de Jaume Minguell i Lluís Trepà.

Per tal de realitzar les activitats, us proposem visita el Museu Comarcal de l'Urgell-Tàrraga, on l'exposició *Forjant un sistema artístic* ens permetrà descobrir de primera mà les obres dels artistes targarins que han marcat la tradició pictòrica de Tàrraga de finals del segle XIX fins a ben entrada la postguerra de la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial.

INDICACIONS METODOLÒGIQUES

En aquest quadern trobaràs invitacions a interactuar amb els diferents elements de les sales del museu i experimentar amb gèneres i estils a partir d'aquestes, aplicant-los a les tècniques que més siguin d'interès: dibuix, pintura, escultura, col·lecció o fotografia. Així, no només entendrem la tradició targarina, sinó que ens hi inscriurem de ple reinterpretant-la des dels nostres ulls. Les activitats les farem a les sales del museu, i es completaran amb sessions de treball plàstic a l'aula un cop acabi la visita.

Descobrim la pintura i l'escultura D'ANTONI ALSINA AMILS, RAMON ALSINA AMILS, JOSEP BALCELLS, EVARIST BASIANA, ANTONI BOLEDA, MAGÍ ESCRIBÀ, JOSEP GÜELL, FRANCESC MARSÀ, JAUME MINGUELL, RAMON MUIXÍ, MELCIOR NIUBÓ, ÀNGEL OLIVERAS, CARLES PERELLÓ, FRANCESC RUFES, MAGÍ SERÉS, MIQUEL SOLÉ, LLUÍS TREPÀ I GUILLEM VILADOT...

... i la fotografia DE PALMIRA PUIG-GIRÓ, JAUME CALAFELL, MIQUEL MARTÍ FLORENSA, TIMOTEU POMÉS, LLUÍS SARRET I CLAUDI GÓMEZ-GRAU.

El sistema-camp artístic: com escriure una història de l'art targarina

Al seu estudi doctoral *L'Art i la vida artística a les terres de Lleida, 1875-1936: lectura sistèmica d'una perifèria*, Esther Solé i Martí proposa una lectura de la vida artística targarina entre 1875 i 1936 on analitza l'existència d'un possible sistema artístic a la ciutat. Aquesta anàlisi queda ampliada tres dècades amb l'article 'L'art i la vida artística a Tàrrrega entre 1875 i 1965; una lectura sistèmica' presentada al número 33 de la revista d'humanitats urgellenca *Urtx*. Solé i Martí proposa que el fet artístic a Ponent s'articula al voltant de tres fenòmens: l'existència d'espais de formació en aquest àmbit, el foment de la creació i el sentiment de pertinença al col·lectiu artístic, i la propagació dels resultats mitjanant activitats expositives.

A la sala permanent *Forjant un sistema artístic*, es presenten una sèrie d'obres que conformen una història de l'art targarina, des de l'escultura i la pintura a la fotografia, una Escola de Tàrrrega sostinguda per la formació, creació i exposició de la pràctica artística dels targarins durant els últims 150 anys.

Al llarg d'aquest viatge per la història artística targarina, intentarem comprendre què és un sistema i com pot donar compte de les nostres pròpies activitats, siguin artístiques, esportives o lúdiques. Endinsem-nos doncs primer a la Tàrrrega de finals del segle XIX i primera meitat del XX...

L'academicisme targarí: terra de constants

La Tàrrrega contemporània és una ciutat caracteritzada pel seu dinamisme artístic i cultural, esdevenint un referent del sector a les Terres de Ponent. Aquesta realitat no sorgeix de manera espontània, les seves arrels es remunten al tombant del segle XX, moment en què la ciutat ja presentava clars indicis d'activitat artística.

Fins a finals segle XIX les produccions artístiques es caracteritzen per ser obres altament convencionals, encaixades en les coordenades dels gèneres clàssics com són el paisatge, el bodegó i retrat.

Els pintors targarins es mantenen en aquests tres formats clàssics que els permeten abraçar gran part de la seva realitat quotidiana. Els bodegons o natures mortes es componen d'elements culinaris poc refinats, de la taula de Ponent del dia a dia: peixos, fruita, estris de cuinar. Un reflex de la cuina tradicional, gens allunyada de la nostra, que pren forma en aquarel·les i pintures a l'oli canòniques dominades per tons marrons.

Però què és un bodegó? Un bodegó o natura morta reuneix un conjunt d'objectes en un espai determinat, com animals de caça, fruita, flors, estris de cuina, de taula o de la llar, i fins i tot antiguitats. A finals del segle XIX, les natures mortes de Cézanne dominen Europa i mostren el potencial d'aquest gènere més enllà de l'acadèmia.

1. Quan es pinta un bodegó, l'artista decideix on col·locar cada element per arribar a una composició feliç que no resulti estranya per al públic. Com diu Courtney Jordan¹, "Quan una composició està ben feta, pot passar desapercebuda; tanmateix,

¹ <https://www.artistsnetwork.com/art-subjects/still-life/still-life-painting-fundamentals/>

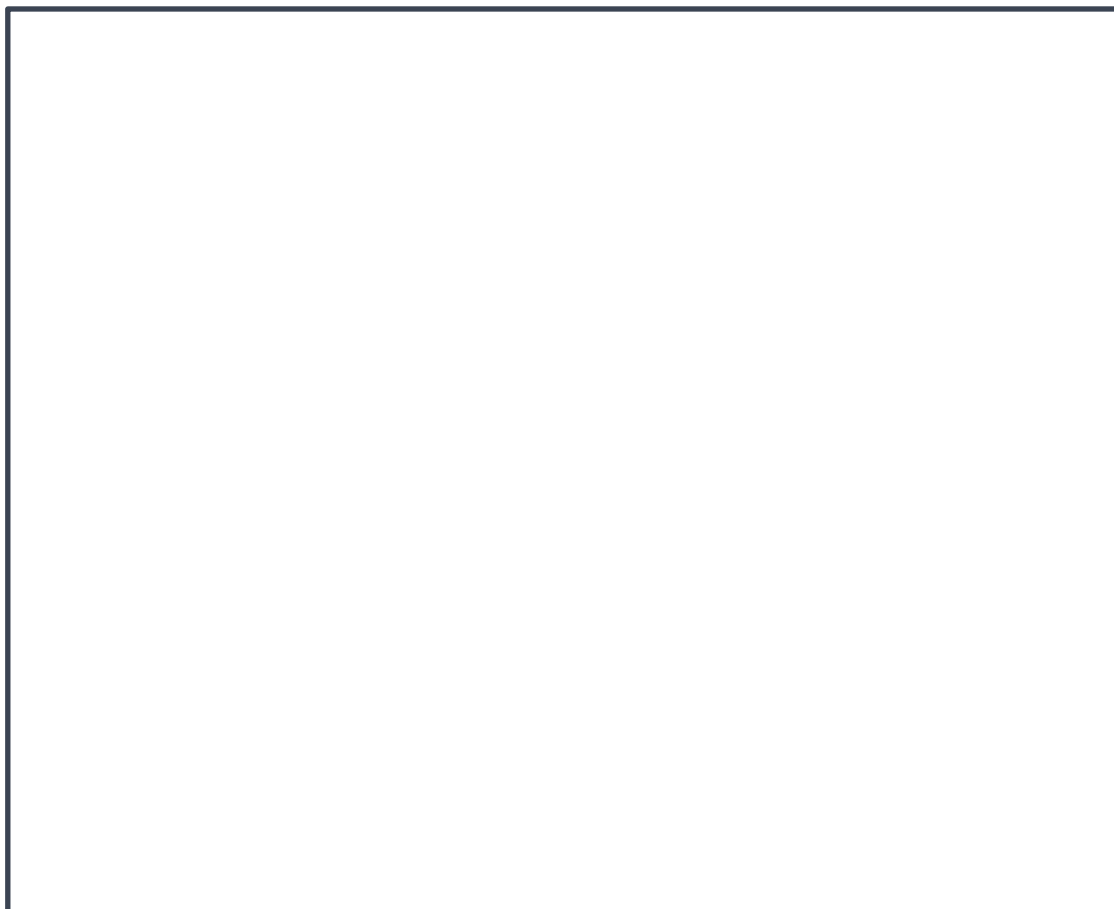
una peça mal composta a l'instant sembla incòmode a l'ull de l'espectador o espectadora”.

L'objectiu de la natura morta és guiar el nostre ull a través de la pintura vers aquells elements que resulten importants per a l'artista. Passejant per *Forjant un sistema*, observa els bodegons de Marsà, Minguell i Trepac. Cap a quins elements se't desvia la mirada? Per què creus que podrien ser importants per als artistes?

Paisatges urbans i rurals: allò que ens envolta, convertit en art

El segon gènere, el paisatge, té un moment d'esplendor amb l'obtenció del títol de ciutat el 1884, quan es comença a desvetllar la vida cultural, de la mà de la transformació urbana de Tàrrrega i del lideratge de la burgesia noucentista. En aquesta línia, l'entitat catalanista [Palestra](#) organitza una exposició col·lectiva d'artistes targarins l'any 1933, evidenciant la potència del teixit artístic de la ciutat i esdevenint el desencadenant per la instal·lació de l'Escola d'Arts i Oficis. En aquest context, sorgeix un desig de retratar la transformació de la ciutat, com evidencien els paisatges urbans de Marsà entre 1930 i els anys seixanta.

2. Quan pensem en el nostre entorn, quina mena de paisatges l'integren? Urbans, rurals? Quins són els paisatges i les vistes representatives de Tàrrrega per tu? Escull-ne una i fes-ne una recreació artística prenent a Marsà com a referent. Pot ser un poema o microrelat, un dibuix o bé una fotografia.

Gitanos i flaneurs rurals : Retrat i paisatge humà urgellenc

L'últim gènere clàssic és el del retrat. Normalment orientat en direcció vertical i mostrant el rostre d'un personatge, al segle XX targarí aquest gènere troba la seva màxima expressió en dos casos ben concrets. Per una banda, en els autoretrats dels propis artistes (com els de Minguell i Trepà de la primera sala) i en la sèrie de retrats de la població Roma, *Els gitanos*, que Lluís Trepà pinta entre 1944 i 1951.

Sobre la sèrie, expressionista en tema i estil, Ramon Maria Puig escriu:

És sorprenent com aquest « antigitano » que en el fons és Trepà, va poder ser acceptat per aquell món tribal, desconfiat i tancat... i, encara més, com el va comprendre tan bé i va copsar-lo amb tanta autenticitat. I és que la sèrie "Gitanos", encara que pertany als començaments de la producció d'un jove artista, és ja una obra de plenitud ... un contingut temàtic unitari, definit i coherent ... ens hem de felicitar per l'oportú testimoni antropològic que ha resultat ser d'uns costums, com les fires de bestiar, concretament les de Verdú, que ja han desaparegut.²

3. Observa les dues obres de *Els gitanos* de les sales de *Forjant un sistema*. Quina mena de colors utilitza Trepà? Com són les cares dels personatges? I la seva actitud ?
4. Tenir testimoni antropològic vol dir tenir un document que recordi la manera de viure i la cultura d'un grup de l'espècie humana en un moment i lloc concrets – els seus costums, tradicions, economia, indumentària. Així, els *gitanos* de Trepà són testimoni antropològic de la població Roma de Ponent a mitjans dels segle XX. Avui en dia, quins grups humans creus que seria bona idea pintar o plasmar d'alguna manera artística (fotografia, vídeo, cinema) per tal de tenir-ne un testimoni antropològic pel futur?
5. Llença una proposta de testimoni que utilitzi el llenguatge del còmic sobre algun aspecte que sigui rellevant per tu de la societat actual.

Camí a l'abstracció: el tàndem Minguell-Trepà

Després de la Guerra Civil (1936-1939), el dinamisme i la vitalitat artística de la ciutat sembla aturar-se. Poc després, però, encara dins el marc de la dictadura franquista, Tàrrrega es recupera i emergeix com un focus d'activitat artística d'avantguarda gràcies a la producció de Lluís Trepà i a l'aparició del grup Cogul. Si ja durant els anys cinquanta la distància entre la generació adulta i consolidada, amb Alsina Amils i Marsà, i la generació jove havia incrementat i havia generat una tensió entre academicisme/tradició i experimentació/modernitat, l'exposició de 1964 del Grup

² Lluís Trepà. *Els gitanos. 1944-1945* [cat. exp.] Museu Comarcal de l'Urgell Tàrrrega, setembre 1998, p. 9

Cogul a Tàrraga va ser el punt final de fractura. La proposta del Grup Cogul, camí a l'abstracció, va ser poc entesa pel públic i fortament rebutjada.

6. Guillem Viladot, fill d'Agramunt i precursor de la Poesia Concreta, és un dels artistes que fa part del Grup Cogul i que s'endinsa a l'abstracció de manera més radical i atrevida. Tot i les seves aspiracions vanguardistes, Viladot situa la seva experimentació a Ponent, exclamant:

“Jo vaig néixer un dia de primavera sense adonar-me'n. Va ser sense avisar, com sol passar sempre. Això succeïa a Agramunt, a la Ribera del Sió, subcomarca de l'Urgell, al Ponent Català.”³

Parem atenció a dues peces de Viladot de les sales. En primer lloc, *Poema de l'home* (1973). Com es relaciona cada lletra a la paraula que l'acompanya? T'atreveixes a fer un poema del teu nom on cada lletra es connecti a un mot?

7. A la dècada dels seixanta, Guillem Viladot s'integra a l'informalisme del Grup Cogul, que defensa l'abstracció. L'informalisme és un moviment dins l'abstracció que va contra la forma i la figuració, és a dir, contra la còpia de la realitat com si la pintura hagués de ser-ne un mirall. La pintura ha de fer una altra cosa. Per això, la pintura de 1962 de Viladot de les sales es basa exclusivament en formes no figuratives, sense tan sols lletres ni nombres. Creus que aquesta obra aconsegueix ser totalment no figurativa? Quines figures s'hi poden veure? Et recorda a alguna forma representada – persones, animals, objectes, natura?

³ <http://www.mapaliterari.cat/ca/espai/jo-vaig-neixer/guillem-viladot> a mapa literari català. [consultat 15 de novembre de 2021]

Rematerialitzar el gest, esgarrapar la pintura

Arribant al final de l'exposició, el tàndem d'obres de Lluís Trepal i de Minguell ens presenten una pintura matèrica, carregada de gruix, esgarrapades, gestos, i símbols que es repeteixen per fer funcions ben diferents. Obres orgàniques no només per les seves figures, sinó pels materials que les componen i que podem distingir a primer cop d'ull. Aquesta tendència vers el pigment, la pintura com a material, i la inclusió de sorra, arena i altres elements sorrencs barrejats assenyala ja vers l'experimentació mural. A Tàrrrega, la recuperació d'aquesta tècnica arriba a la seva màxima esplendor amb el fill de Jaume Minguell, Josep Minguell, a qui s'encarregarien els frescos de l'església parroquial de Santa Maria de l'Alba a Tàrrrega.

8. Busca els següents elements al políptic de Minguell i a les darreres pintures de Trepal: la creu, els cercles concèntrics (cercles dins de cercles), el puntejat (línia discontinua de punts) i les línies tangents (es toquen en un punt de contacte però no es tallen). Representen el mateix, tenen el mateix significat en cada cas? Veus altres elements que es repeteixin a les obres?

9. Crea una composició no-figurativa incorporant els elements característics observats.

La mirada fotogràfica de Palmira Puig Giró

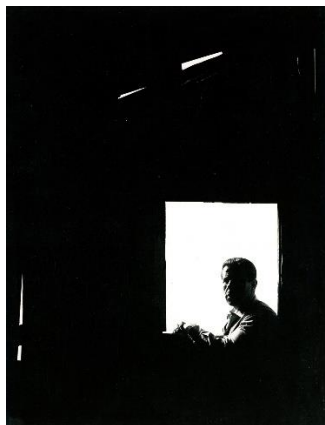
Palmira Puig Giró (13 de març de 1913, Tàrrrega – 27 de setembre 1979, Barcelona) fou una agent central per a l'avenç cap a la justícia social de gènere de la ciutat. En una època sísmica on el moviment feminista socialista es mobilitza amb els esforços de Maria Cambrils i el seu *Feminismo socialista* (1925) i els estudis de Margarita Nelken com *La condición social de la mujer en España* (1919), Puig Giró i la seva mare creen un gru feminista d'esquerres a Tàrrrega l'any 1933. Durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939), la seva casa i biblioteca familiars són confiscades.

Entre 1939 i 1943 resideix a Barcelona, fins que es trasllada a Colòmbia on es reuneix amb el seu marit Marcel Giró. Palmira i Marcel viuen a Sao Paolo de 1943 a 1978, quan tornen a Espanya. Durant els anys a Brasil, Palmira obre l'estudi de fotografia publicitària *Estudio Giró*; és membre del *Foto Cine Clube Bandeirante (FCCB)*, amb una forta presència femenina, tot i que les dones no ocupen llocs de poder. Com assenyala Helouise Costa:

Eran los hombres los que ocupaban los puestos de dirección, actuaban como jurado de los salones de fotografía, impartían los cursos, firmaban los textos publicados en el boletín mensual, además de ser los responsables de la organización de exposiciones y de los intercambios con otras asociaciones... En cuanto a la presencia femenina, las principales asistentes al FCCB eran las esposas de los fotógrafos, que se hacían socias para acompañar a sus maridos en las actividades sociales, como excursiones fotográficas, viajes, fiestas y recepciones. En 1946, se creó la "Sección Femenina" del Club.

Helouise Costa, *Presenças efêmeras: mulheres fotógrafas no Foto Cine Clube Bandeirante. A: Três autores do sexo fraco*. São Paulo: Galeria Utópica, 2020, p. 14-15.

Tot i aquesta presència minoritària, reflex de l'androcentrisme que dominava la societat brasilenya, Palmira Puig es va dedicar a una **fotografia humanista** que la va portar a fotografiar, amb Marcel, comunitats de Sao Paolo de la dècada dels setanta – un testimoni antropològic de les seves condicions de vida amb un nivell de bellesa i estetització elevat.

Fotografies © Palmira Puig

1. La fotografia de Palmira Puig s'ha denominat humanista perquè, com la fotografia de Dorothea Lange, no només remarca la figura humana o entorns humans sinó que ho fa des de la voluntat de defensar certs drets de la condició humana. Et convidem a reflexionar sobre quin dret aborden cadascuna de les següents imatges i a convertir-te en fotògraf/a! Fes la teva fotografia humanista i comparteix-la a xarxes a #MCUTFoto

El fet artístic targarí – pensament sistemàtic

Tornem a l'inici de l'exposició. Hem vist com la vida artística a Tàrrrega evolucionava durant més d'un segle, amb la pintura i l'escultura que creen una escola pròpia, però també amb la incorporació de noves tècniques de producció artística com la fotografia. Tota aquesta activitat no hauria estat possibles sense una sèrie de persones (agents), institucions (espais), i processos (estructures) que donessin suport material, econòmic i espiritual al fet artístic targarí. Solé i Martí assenyalen l'Escola d'Arts i Oficis, l'actual Ondara; els tallers dels artistes; i les sales d'exposicions.

Pensa en què fa possible la teva vida quotidiana. Per exemple, si jugues a handbol et cal una escola o club on aprendre, una pista on entrenar, una família que et doni suport, un equip que t'encoratgi i et permeti jugar i fer part de tornejos, però també una lliga comarcal o territorial i altres equips per competir. Com es veu ràpidament, la xarxa es complica de seguida! Observa el mapa del sistema artístic targarí elaborat per Solé i Martí i intenta confeccionar el teu propi sistema d'activitat (pot ser un esport, una afició, una activitat saludable, un costum, una extraescolar, etc).

Pots prendre com a exemple interactiu el mapa del MOMA *Inventing abstraction*:
<https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2012/inventingabstraction/?page=connections>

